

Ólmosi Zoltán

A PETŐFI-KÖR SAJTÓVITÁJA ÉS A HATALOM. 1956 NYARA

A Petőfi-kör történetének mondhatnók csúcspontja az 1956. június 27-én tartott un. sajtóvita volt. A résztvevők többségét a hatalom mindig is ellentétesen ítélte meg, s az elmúlt évtizedek MSZMP-felfogása a korabeli Rákosi-vezetés álláspontját követte. Ennek következtében a korszak kutatói elsősorban a rendszer elleni támadást látták benne, s így is került be a köztudatba, holott a folyamat sokkal összetettebb volt.

Az előkészületek

Az egész újságíróársadalmat megmozgató vitát már témája miatt is, főként pedig a korábbi összejövetelek hírverése nyomán hatalmas várakozás előzte meg. A párt és a Dolgozó Ifjúsági Szövetség (DISZ) apparátusa érezte, hogy a korábbiaknál sokkal élesebb, izzóbb hangulatú felszólalásokra kerül majd sor, amelyeknek a várhatóan nagy számú hallgatóság miatt országos hatása lehet. Az előkészületeket -- éppen a "kordában tartás" érdekében -- ennek megfelelően igyekeztek megtenni.

Mielőtt azonban az apparátus preventív lépéseit vázolnánk, nem haszontalan utalni arra, miként vetődött fel ennek az eretnek, politikailag rendkívül érzékeny témának a megvitatása.

A DISZ Intéző Bizottsága 1956. június 15-én elfogadta a Petőfi-kör ötlet- és programtervezetét. Ennek kidolgozása során Tánzos Gábor, a kör titkára Losonczy Gézátt, a Magyar Nemzet főmunkatársát még a "marxista elmélet és az értelmiség" témakörben kívánta vitavezetőnek felkérni. Huszár Tibor, a DISZ budapesti titkára, aki a kör közvetlen felügyeletét látta el, elfogadta javaslatát, s így 1956 májusában felkereste munkahelyén Losonczyt, kérve, hogy vállalja el az ankét vezetését. Losonczy húzódozott, nem tartotta időszerűnek a témát. Ehelyett inkább egy a szakmájába vágó összejövetelen való részvételét ajánlotta fel. E disputa közben vetődött fel a *sajtóvita* ötlete, amit azon nyomban vállalt. Mivel azonban a korabeli hierarchia minden szintjének a hozzájárulását meg kellett szerezni, Huszár Tibor is csupán az egyetértő üzenetközvetítő szerepét tudta vállalni. A júniusi viták megrendítő hatására utal, hogy a közismerten Nagy Imréhez közel álló, s a nem sokkal korábban Nagy Imre lakásán tartott szülei-napi összejövetelen részt vevő Losonczy nem nyújtott elegendő biztosítékot

a "pártszerű vitára". Ezért a vita előtt egy-két héttel Hollós Ervin DISZ KV-titkárral az ifjúsági szövetség központjában döntést hoztak, hogy Losonczyt meg erősítik két megbízható újságíróval. Az egyik Máté György, az újságírószövetség párttitkára volt, akinek tárgyszerű beszéde végül is a reformhangulatú felszólalókat segítette, a másik pedig a még akkor is -- de korábban különösen -- nagy hatalmúnak számító Horváth Márton, a Szabad Nép főszerkesztője volt, akinek szerepeltetése éppen ide-oda hajladozó, kompromittálódott múltja miatt meglehetősen nagy baklövésnek bizonyult. Ezen a megbeszélésen döntöttek arról is, hogy a vita a Magyar Néphadsereg Váci utcai Tisztiházában legyen, s a Petőfi-kör vezetősége kb. 700--800 meghívót küldjön el részben újságíróknak, részben pártszervezeteknek. Ezzel a párt- és a DISZ-vezetés azt a célt kívánta elérni, hogy a vitán nagy számban vegyenek részt "megbízható" kommunisták, akik mérsékelni tudják majd a várhatóan szenvedélyes légkört.¹

Ezen túlmenően az MDP KV agitációs és propaganda, valamint tudományos, kulturális osztályával együttműködve, a DISZ-központ más megelőző intézkedéseket is próbált foganatosítani a nagyobb "botrányok" elkerülése érdekében, a pártellenesnek deklarált tendenciák ellen. A vitán bekövetkezett események után azonban maguk is úgy látták:

*"Az előző vitákon már jelentkező pártellenes tendenciák ellen nem léptünk fel megfelelő erővel, nem mozgósítottunk megfelelő erőket, melyek felléptek volna, s képesek lettek volna ezt ellensúlyozni."*² Vagyis az apparátus a régi, megszokott eszközöket alkalmazva nem észlelte, hogy nemcsak a feszültség nagyobb a korábbinál, hanem -- főleg az értelmiség körében -- lassan csordultig telik a pohár.

Pedig az óvintézkedések igen alaposak voltak. Betlen Oszkár, a Szabad Nép főszerkesztő-helyettese Hollós Ervinnel, a DISZ KV Petőfi-kört felügyelő titkárával együtt kidolgozott egy felszólalási programot. Matusek Tivadar MDP KV-osztályvezető és Betlen megbízást kapott arra, hogy "néhány elvtársat hasznos hozzászólásra" készítsenek fel. Az általuk kiválasztott üzemi lapszerkesztő, paraszt-újságíró azonban a vitán nem kapott szót, mint ahogy a bevezető megtartására felkért Horváth Márton sem jutott akkor nyilvánossághoz. Betlen szerint a "vitavezető elvtárs szánalmasan behódolt a látszatnak".³ A vita azonban nem az elnökség, illetőleg Huszár Tibor elnök válogatási módszere szerint alakult. Az előzetesen kiválogatott pártmunkások, újságírók jelentős része egyszerűen nem is jelentkezett szólásra, úgy megijedtek az egyre erőteljesebben érezhető pártvezetés-ellenes hangulattól. A 72 hozzászólásra jelentkezettből az elnökség a DISZ vezetőinek "segítségével" igyekezett a "legmegfelelőbbeket" kiválogatni.

1 A Belügyminisztérium Levéltára. (A továbbiakban: BM Levéltár.)

2 Párttörténeti Intézet Archivuma (a továbbiakban: PI Archivum.) 276. f. 66/37. ó. c. 1956. július 6.

3 PI Archivum. 276. f. 52/34. ó. c.; Az MDP KV 1956. június 30-i információs ülése. 38. l.

Déry Tibornak sem akartak szót adni, de végül mégis úgy döntöttek -- nyilván a kialakult légkör hatása alatt is --, hogy elfogadják jelentkezését.⁴ Az előkészítésből Tánczos Gábor is kivette részét. Az előzetes megbeszélésen azt a feladatot kapta, hogy próbáljon hatni egyesekre beszédük mérséklő hatása érdekében. Losonczy Géza, de lényegében Vásárhelyi Miklós is úgy foglalt állást, hogy hozzászólásuk éles és bíráló lesz, de a pártszerűség keretei között maradnak.⁵

Mivel magyarázható a "megbízható elvtársak" megrettenése vagy az elnökségnek Déry iránti "megenyhülése"? A válasz kézenfekvő, bár nyilvánvaló, hogy egy folyamatosan áthangszerelődő légkört nehéz bizonyos kimerevített sarkpontoknál megragadni. A hangulat alakulását a résztvevők összetétele erősen befolyásolta. Hiába mozgósították a DISZ- és a pártapparátus egy részét, többségük "későn" jött, hiszen a nagyterem 1/4 5-re⁶ megtelt, majd nemsokára az épület többi terme is. Rákosi Mátyás az MDP KV június 30-i információs ülésén ezt azzal magyarázta, "hogy a megjelentek többsége hamisított meghívóval jelent meg és már órákkal a megnyitás előtt elfoglalta a termet".⁷ A Rákosi által tényként elfogadott információ nyilvánvalóan túlzás, a hamisítást azonban valóban nem lehet kizárni, hiszen a kezdetleges, stencilezett meghívóról még a korabeli viszonyok között sem lehetett nehéz másolatot készíteni. Egy másnap készült feljegyzés szerint a résztvevők mintegy 1/3-a "pártmunkás", apparátusbeli dolgozó volt, azonban nagy részük az udvarra szorult, netán az utcán maradt, s az oda kihelyezett hangszórókon keresztül "élvezhette" a nagyteremben folyó szöcsatát.⁸ Már kezdetben érezni lehetett, hogy könnyen elszabadulhat a pokol, hiszen a tömeg több helyen áttörte a kordont és benyomult az egyébként már zsúfolásig megtelt épületbe. A tumultus miatt a meghívottak közül például Jánossy professzort, Szakasits Árpádot, Losonczy Gézát, Horváth Mártont és másokat csak a Petőfi-kör vezetői tudták bejuttatni a terembe. Mindezt tetézte, "hogy a vita előkészítése közben nem történt meg a sajtó néhány fájó problémájának megoldása", mely eleve pozitívan tudta volna befolyásolni a hangulatot.⁹ Elég itt csupán olyan "apróságokra" utalni, mint az eltávolított, meghurcolt újságírók rehabilitálásának hiánya vagy a tájékoztatás szabadságának korlátozása (s ez alatt nem a fogalom mai tartalmát, a lehetőségek széles körű követelését kell érteni),

4 PI Archívum. 276. f. 66/37. ó. e.

5 BM Levéltár.

6 PI Archívum. 276. f. 66/37. ó. e. 8. l.

7 PI Archívum. 276. f. 52/34. ó. e. -- A Rákosi által mondottakat támasztja alá egy a DISZ IB július 6-i ülésén tudomásul vett feljegyzés, amely a következőképpen fogalmaz: "A vita előtt kiderült, hogy több helyen készítettek hamisított meghívókat is." Uo. 287. f. 1080. ó. e. 1956. július 5. (L.: A DISZ és a KISZ 1953--1957. Dokumentumok az ifjúsági mozgalom történetéből. Összeállította: Feilit István és Ólmosi Zoltán. Kossuth Könyvkiadó, 1987. 134--138. o.)

8 PI Archívum. 276. f. 61/185. ó. e. 114. l. Feljegyzés az 1956. június 27-i Petőfi-köri vitáról. 1956. június 28.

9 PI Archívum. 276. f. 66/37. ó. e.

a kényszerű újságírói torzítások, az adminisztratív intézkedések lapok, szerzők ellen (betiltás, cenzurázás, stb.).

Ilyen előzmények tudatában került sor egy rövid megbeszélésre, melyen a résztvevők; Hollós Ervin, Huszár Tibor, Máté György, Nógrádi Sándor, Losonczy Géza, Horváth Márton és Tanczos Gábor főként a technikai részleteket beszélték meg pl. ki lesz az elnök; kik legyenek az elnökségben. Ekkor már érzékelték, hogy az előre feltételezettnél jóval nagyobb tömeg -- amit utóbb 6000--7000 főre becsültek --, s a várhatóan feszültebb hangvétel miatt a "pártszerű" keretek betartása igen nagy feladatot fog jelenteni. Végül is a rendpárti aggodalmaskodók jóslatai váltak be, hiszen számukra ijesztő, s egyúttal félelmet ébresztő volt a vita lefolyása. Azok az emberek, apparátusbeli dolgozók, akik korábban a különböző szintű "fennsőbbiségek" forgatókönyveinek megfelelően "politizáltak", nem tudták elképzelni, hogy tekintélyesnek ismert vezetőket lehurrogjanak, esetleg beléjük fojtsák a szót. Elképzelhetetlen volt számukra -- s ez még inkább érvényes az MDP KV reakciójára --, hogy nyíltan szembeszálljanak velük. Ugyanakkor azt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a vita időnként valóban nem európai kultúráltsággal folyt, s a résztvevők egy részének türelmetlen, izgága magatartása fokozhatta megdöbbenésüket. Ez pedig a korabeli hatalmi "gondolkodásmódnak" megfelelően csakis adminisztratív választ eredményezhetett.

A vita

A felszólalásokat -- bár természetesen jelentősen eltértek egymástól -- lényegében három nagyobb csoportba lehet sorolni. A legnagyobb csoportot azok alkották, akik közül többen igen kritikus élel feszegették a megoldatlan kérdéseket, de mondandójukat főként az újságírószakma gondjaira hegyezték ki. Csátár Imre, Nagy Péter, Tábori András, Jánossy Lajos, Máté György, Nemes György, de véleményem szerint még a közismerten Nagy Imre baráti köréhez tartozó Losonczy Géza is ide sorolható.

A három Tibor; Tardos, Déry, Méray, és Kuczka Péter is sokkal szélesebbre tárta a kapukat, s általános politikai kérdéseket feszegetett, melyek az egész társadalmi szerkezetet érintették, pedig ez tabunak számított az olyan "outsiderek" számára, mint az írók és újságírók. El lehet persze gondolkodni azon, miért éppen Déry és Tardos, s miért nem a legnagyobb hangzavart kiváltó Méray lett a név szerint is kiemelt bűnbak. A feleletet valószínűleg a döntést hozó Rákosi mérlegelésében kellene keresnünk. Nyilvánvalóak Méray korábbi érdemei; a rendszer Kossuth-díjjal is feldíszített, hajdani kedvence, aki ebben az új rendszerben lett író, a koreai háború lelkesült megéneklője, a Szabad Nép egykori

párttitkára más elbírálás alá esett, mint a párizsi emigrációból hazatért Tardos, vagy a mindig gondot okozó régi kommunista, Déry Tibor.

Az általam harmadik csoportba sorolt hozzászólások mutatják talán a legtar-
kább képet. Márcsak azért is, mert az ide tartozók, a hatalom képviselői közül
egyedül Nógrádi számított a "kemény vonal" hívének. A Szabad Nép gyakran in-
gadozó főszerkesztője, Horváth Márton rokonszenvezett a változást kívánókkal,
Vas Zoltán pedig kifejezetten oda húzott. Mocsár Gábort viszont, bár felszólá-
lása jó néhány kritikus elemet tartalmazott, a hallgatóság éppen múltja miatt
egyértelműen a hatalom kirendeltjei közé számította.

A vita igen erős marxista--leninista retorikája ugyancsak érdekes. Ha csak az
SZKP XX. kongresszusa után kialakult szellemi pezsgést vennénk tekintetbe, s
a korszakot még ekkor is meghatározó sztálinizmus szóhasználatát nem, akkor
kevésbé lenne érthető a ma számára e vitának közvetlen "lázító" hatása. Hiszen
itt mindenki a leninizmus nevében érvelt, csak a gondolati háttér volt nyilván-
valóan eltérő az egyes felszólalóknál. A XX. kongresszusnak a bolsevik gondol-
kodást megújítani látszó hatása még a korábban a "kiszolgálószemélyzethez" tar-
tozó írószövetségi párttitkárt, Máté Györgyöt is lelkes szavakra készítette, s ez,
úgy vélem, a vitázók és a hallgatóság többségének érzéseit is áthatotta: "Elvtár-
sak, én úgy látom, hogy a forradalmi marxista--leninista gondolat ma az egész
világon támadásban van a dogmatizmus ellen... Ez a vonat arra való, hogy robog-
jon, a kommunizmus vonata arra való, hogy vonja maga után a történelmet és
azoknak, akik félnek ettől a mozgástól, ettől a robogástól, azoknak azt lehet mon-
dani, hogy kár volt akkor vonatra szállniuk, mert a vonat az bizony ilyen."¹⁰

A vitában már az első hozzászólás a rendet féltő apparátus félelmeit látszott
igazolni. Igaz ugyan, nem az előadó személyével volt gond, hiszen *Csatár Imre*, a
Szabad Ifjúság főszerkesztője visszafogott hangvétellű, pártos "lenini"¹¹ beszé-
det tartott. Csatár tartózkodott a Rákosi-vezetés név szerinti támadásától,
ugyanakkor jó néhány a sajtót, az újságírást akadályozó, illetőleg a szakma el-
korcsosulását előidéző tényt sorolt fel. Az újságírás fogalmát azonban meglehe-
tősen leszűkített értelemben használta. Lényegében az MDP KV-tól egy olyan
"szilárd politikai vonal" kialakítását kérte, amelyhez mérheti magát a magyar
sajtó. Mint látható -- Csatár Imre nem az irányt, a mozgásteret meghatározó
ketrec széttörését követelte, hanem csupán egy nagyobb építését, amelyben az
újságírók kommunista hitük alapján szabadnak érezhetik magukat. *A hozzászóló-
k, s ez nemcsak Csatár szavaira volt jellemző, hittek egy kiszélesített úton hala-
dó egységes kommunista társadalom létrejében.*

A negyediknek felszólaló *Tardos Tibor* hatásos, az 1848-as sajtószabadság ki-
vívását anekdotikusan bemutató szavai, majd erre válaszként rimelő mondatai

10 PI Archívum. 276. f. 66/37. 6. e.

11 PI Archívum. 290. f. 90. 6. e. 6. l.

a jelen sajtószabadságának a hiányáról, egészen más érzelmi húrokat pengettek, mint Csátár. Az alaptételt azonban, hogy "a sajtószabadságot Magyarországon -- akárcsak néhány más országban -- a dogmatikus gondolkodásmód, a dogmatikus államvezetés és pártvezetés csorbította meg", Tardos mondta ki először.¹² Ezt a fajta újságírást elemezve bemutatta, hogy mire vezethet a sajtóban alkalmazott tervekészítés, a valódi újságírói teljesítmények elhallgattatása, s az újjgyakorlatok bravúrja. Ezekből a megszívlelendő gondolatokból az apparátus csak a lázadás zaját hallotta, s a végletekig eltulozva azokat a mozzanatokot emelte ki, amelyekre Tardos 1956 júniusában nem gondolt. Egy 1956. július 6-i feljegyzés nyilván a KV elítélő instrukcióira is támaszkodva úgy fogalmazott, hogy Tardos a "48-ashoz hasonló forradalmat és a sajtószabadság kivívását követelte".¹³

Egy kérdésre Tardos szavai kapcsán szükséges kitérni, hiszen ez a bolsevik értelmezésű pártegység határait és korlátait érinti. Tardos, aki nyíltan vállalta szembenállását a pártvezetéssel, kijelentette, hogy nem "pártosan", hanem "kívülről" kritizál. gy vélte, valóban kívül vannak egy bizonyos körön -- vagyis a sztálini alapokon állókén. Beszédében azonban merész fordulattal ő is a kizárás gondolatmenetével élt. De az "Ez a kör azonban -- nem a párt"-kiétel paradox módon a közönséget élénk tapsra és "Éljen a párt!" felkiáltásokra készítette, ami nyilvánvalóan löbbrétegű értelmezést sejtet.

Ezután Tardos tovább taglalta, hogy ki tartozik a párthoz, ami az egyik leglényegesebb momentum volt abban, hogy kivívja a pártvezetés és az apparátus haragját, hiszen lényegében az ő kizorításuk rémét keltette fel bennük.¹⁴ A vitán ezek a talán hatásvadász kijelentések nagy sikert arattak, hiszen Tardos a lenini retorika talaján maradt. "Mi előre mutatunk -- pontosan abba az irányba, amerre a XX. kongresszus beláthatatlan perspektívája látszik a horizonton. Melletünk van mindenki ... mellettünk van Lenin." gy vélem, az utóbb megjelent KV-bírálat Tardos ellenforradalmi nézeteiről ennek alapján is cáfolható, az azonban nyilvánvaló, az író Rákosiék kiakolbólintását kívánta a hatalomból. Ez persze az akkori értelmezés szerint egyenlő volt az ellenforradalommal, hiszen az MDP politikája sokkal inkább kötődött személyhez, hatalmi klikkhez, csoportosuláshoz, mint eszméhez.

Déry Tibor felszólalását mindenképpen a vita csúcspontjának kell számítanunk, hiszen az általa elmondottak, s a közönség közbeszólásai, a hangzavar jelezték, hogy az író alapkérdésekben mondott véleményét, s keltett nemegyszer ellentétes érzelmeket a hallgatóságban. Az első megdöbbenést az válthatta ki, hogy

12 Uo. 16. l.

13 Uo. 276. f. 66/37. 6. e.

14 "A párt mi vagyunk, a mi egyre növekvő csoportunk. (Úgy van!) Mi, akik az eszményt tartjuk fel lobogónak és a humanizmus emberszerető elveit. Mi, akiket a nép és a haza gondjai foglalnak el egyre kizárólagosabban." (Uo. 23. l.)

az 1956. tavaszi vitákat úgy jellemezte, azok éle "túlságosan is a felületi jelenségeket, a kórtüneteket támadja és nem fordít elég gondot a lényegre, a kórokozóra". Nem tudni, hogyan jutottunk oda, ahol vagyunk, jelentette ki, s úgy vélte, erre nem elegendő válasz a személyi kultusz, a dogmatizmus és a demokrácia hiánya. Mint mondotta: "Azt hiszem, bajaink kútforrása a szabadság hiánya." Ez a mondat Rákosiék szemében az ellenforradalom demagóg propagandájává vált, s az már nem volt fontos, hogy mit mondott az író a felcsattanó taps után: "Hogy félreértés ne essék, szabadság alatt én az egyénnek a szocialista társadalom kötelességei által korlátozott szabadságát értem... Azt hiszem, a baj ott van, hogy társadalmunkban az egyén szabadsága nincs arányban társadalmi kötelezettségeivel." Gondolatai tiszták, s egyértelműen egy tenniakaró kommunista véleményét tükrözik. Amikor azonban a személycserék szükségességét is felveti, a szocializmus képviselőjét magának kisajátító apparátus beleremeg "a bőszen ellenforradalmár" bíráló szavaiba. Ugyanis míg Déry optimista módon bíz abban, hogy "a szocialista demokráciának a fő kerékkötői igen rövid időn belül el fognak távozni a színpadról", addig a második vonal eltűnését nem látja ilyen biztatónak. Ez pedig csak oda vezethet, hogy az ország szekerét sánta versenypárik helyett, "sánta szamarak fogják húzni". S valljuk be, ez Rákosi 1956. nyári eltávolításakor éppúgy bebizonyosodott, mint a népfelkelés leverése után. Szavai évtizedek múlva is aktuálisnak hatnak, hiszen mint mondta: "Itt, Isten látja lelkemet, nem szívesen védem meg mai vezető politikusainkat, de ha azt nézem, hogy ki mindenki támadja ma őket, olyanok, akik azelőtt szemöldökrántásra lépegettek és visszatartott lélegzettel figyeltek hátuk minden rezzenetére, de ma hirtelen elfelejtik őket, hogy helyükre kerülhessenek, ha ezt látom, szinte kedvem kerekedik megvédeni a régit ez ellen a csirázó új ellen."

Okfejtésének lényegét azonban nem ezek a hangzatos mondatok képezték, hanem az a gondolata, hogy egyesek bírálata helyett meg kell vizsgálni, "nincsenek-e eszméink rendszerében is bizonyos tévedések". Ezt a felfogását erősítette meg felszólalásának végén is: "Gondolkodásunknak teljes frontját pedig fordítsuk elveink és eszméink felé, ezeknek tüzetes kivizsgálására és ellenőrzésére gyűjtsük össze erőinket." Ez pedig -- igaz, a marxista--leninista módszer alkalmazásának szükségességére hív fel -- mégiscsak a korábban követett politika revíziójának igényét jeleltette, az akkori reformkommunista gondolkodásnak megfelelően a "szocializmus alapján állva". Befejezésül arról az óhajáról beszélt, hogy az 1848-as márciusi ifjak utódaiként legyen "egy 56-os ifjúságunk is, mely a nemzetnek segítségére lenne a jövő meghódításában". Ez a mondata letartóztatása után, 1957-ben, egészen más értelmet kapott, amit csak felerősített, hogy 1956. október 28-án a rádió számára írt beszédében visszautalt erre a Petőfi-köri felszólalására. Eszerint a magyar ifjúság "október 23-án felállt és helyreütötte a nemzet becsületét..Úgy ahogy kértem és kívántam és reméltem: 48 ifjúsága

után most támadt a hazának egy 56-os ifjúsága is." Az írónak lényegében azt sugalmazták vallatói, hogy már júniusban a fegyveres felkelésre uszított. Az egyébként sorsát meglehetősen megadóan viselő Déry Tibor ezt a vádat elutasította.¹⁵

Bár Déry végül is csak elvi megállapításainak alátámasztására kívánta Révai Józsefet, Darvas Józsefet és Horváth Mártont bírálni, de az elhangzott, néhol személyeskedő megjegyzések a kisebbségben lévő apparátus -- s a köztük is leghangosabb, Hollós Ervin -- tiltakozását váltották ki. Eltekintve attól, hogy elemzései többségükben valóban találóak voltak, Révai bírálatakor szinte elszabadult a pokol, s az oda-vissza kiabálások hangzavarba torkolltak. Mivel az elnöklő Huszár Tibor nem bírt a Déryt félbeszakítókkal -- főként saját felettesével, Hollóssal -- Tánczos Gábornak kellett közbeavatkoznia, feltéve a kérdést: "A jelenlévő hatezer elvtárs kívánja-e, hogy mai vitánkat folytassuk?" Így Déry, ha később is állandó bekiabálások közepette, de végig tudta mondani felszólalását. Déry ki mondta azt az igazságot, hogy a magyar irodalom és művészet 1948-ban kezdődött elsorvasztásáért Révai József az első számú felelős, aki hajlíthatatlanul "azonosítja magát tévedéseivel". Ha született is ekkor kiváló mű, az nem az irodalompolitika ösztönzésére, "hanem annak ellenére jött létre". Amíg azonban Révait és a hatalom naposabbik oldala felé kacsingató, ingadozó Horváth Mártont csak mint politikusokat bírálta Déry, Darvast azért is, mert "mindenekelőtt író", s akármennyit politizált is életében, "hármuk közül ő tudja legpontosabban, vagy neki kellene a legpontosabban tudni ... hogy mi forog kockán..."

Déry -- immáron letartóztatása után -- kénytelen volt ismét, kisdíák módjára szinte mondatról mondatra átrágnia magát hajdani beszédén, rákényszerítette arra a vallatási prekonceptióra, hogy uszított, lázított a fennálló társadalmi rend és a pártvezetés ellen. Bár a kétfrontos harc ekkor élő szlogennek számított, a cél az volt, hogy a "konszolidált" rendszer bebizonyítsa, az általa is elítélt vezetők bírálója már ekkor gyújtó hangú ellenforradalmár volt. A helyzet paradox voltát azonban a kényszerhelyzetben lévő idős író kénytelen volt valóságosnak elfogadni, s elismerni "vétkét". Dérynek e felszólalását illetően sok helyütt élt az a nézet, hogy ez példa volt a szervezett ellenzéki magatartásra, netán az ellenforradalmi tevékenység előképe volt. Ezt erősítette az un. fehér könyv megfogalmazása is,¹⁶ amely visszatükrözte a "győztes" szocializmus torz felfogását. Hiszen a Petőfi-kör vitáit alaposan előkészített és megrendezett összejöveteleknek állítja be, melyeken "egyre élesebb formában támadták a népi demokratikus rendszert, és különösen a sajtóvita egyes felszólalói -- elsősorban Déry Tibor és Tardos Tibor ellenségesen léptek fel, >cselekvésre<, azaz a rendszer elleni támadásra szólítottak fel". (Lásd a Rákosi inspirálta elítélő határozatot a sajtóvitá-

15 BM Levéltár.

16 Nagy Imre és bűntársai ellenforradalmi összeesküvése 1958. Kiadja: a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának Tájékoztatási Hivatala, 23.o.

ról, melynek "bal-frontos" kifejezése átöröklődött a "kétfrontos" történetírásba.)

Természetesen nem kívánjuk vitatni, hogy a résztvevők egy része valóban már korábban is szólt arról, mit fog majd a vitán mondani. Déry esetében azonban csupán arról van szó, hogy az író egy-két nappal a vita előtt az íróklubban felolvasta beszédének egy részét a Nagy Imrét követők egy csoportjának. Ám mint a fehér könyv írja -- Déry vallomása alapján --, Losonczy Géza, Haraszti Sándor, Zelk Zoltán igen nagy tetszéssel fogadták a beszéd ismertett részét. Ugyancsak a "szervezkedés" része volt, hogy Nagy Imre is tudomást szerzett Déry készülődéséről, bár nem tudott az előzetes felolvasásról, s a teljes szöveget később sem ismerte meg. A volt miniszterelnök megüzente Dérynek, hogy ne beszéljen a pártvezetés, sőt a második garnitúra leváltásának kérdéséről sem. Nagy Imre szerint ugyanis "a kérdésnek a felvetése pártellenes és ezt semmilyen körülmények között felvetni nem szabad". Megnyugodva vette tudomásul, hogy az író hagyja ezt a részt, mivel mások is erre kérték.¹⁷

Meglepődve hallotta a vita után, hogy az inkriminált rész mégis elhangzott. Munkatársai közül többen, így Vásárhelyi Miklós igen élesen foglalt állást Déryvel szemben, de Haraszti és Losonczy sem helyeselte Déry lépését. Losonczy zárszavának ismeretében ez nem tűnik egyértelműnek, de figyelembe kell venni, hogy Nagy Imre mindezt vallatóinak mondta.

A vita után jóval később egy alkalommal Nagy Imre szóváltásba keveredett Déryvel a pártot illető álláspontja miatt. Mivel Nagy Déry felfogását "lényegében párt- és népellenes álláspont"-nak ítélte, Déry nagyon megsértődött, s néhány nap múlva levélben közölte, többet nem foglalkozik politikával. Nagy Imre ebben a felszólalásban is Déry kispolgári anarchista nézeteinek visszatükröződését látta, aminek nincs semmi köze a marxizmus--leninizmushoz. Úgy látta, Déry. -- szándékától függetlenül --, "objektíve mégis a népi demokrácia elenségének érdekeit szolgálta". Eltekintve attól, hogy a volt miniszterelnök milyen kényszerítő körülmények között mondta el a véleményét, talán nem árt utalni arra, hogy szavai pontosan visszatükrözik a fegyelmezett, elvű kommunisztát, aki mindvégig kitart meggyőződése mellett. Ő ugyanis nem kívánta menteni a bőrét -- amit a bíróság előtt is bizonyított --, ezért nem állhatott szándékában mások bemártása sem. Egyszerűen kimondta a véleményét, ami -- meg kell vallanunk -- nem javított Déry helyzetén, s egyúttal utal arra, hogy Nagy Imre a börtönben is megőrizte gondolkodásának inkább tiszteletreméltó kommunista "korlátait".

Déry beszédéből sem hiányoztak az érzelmi ráhatás elemei, Méray Tibor lelkesítő hangulatú hozzászólása azonban bőven túltett az író jóval korábban el-

¹⁷ Vajda Imre, Heltay és felesége, Jánossy Ferenc a vita délutánján a Vörösmarty téri autóbussz megállóban közölték ezt Nagy Imrével. (I: BM Levéltár.)

hangzott szavain. Méray, építve szerkesztői erényeire, mesteri módon átérezte a hallgatóság hangulatát, s fokozatosan izzította fel a levegőt.

Mondandóját egy ironikus öneszméléssel kezdte attól a pillanattól, amikor a Szabad Nép munkatársa lett, miközben vázolta azt a tanulási folyamatot is, ami az ötvenes évek elejére "kiteljesedett" a társadalomban, a sajtó irányításában. A "mindig igazat írj" elve még olyan apró dolgokon is kicsorbult, hogy április 4-re és május 1-re a meteorológia nemhogy esőt, de még felhőket sem jelenthetett. S ebben a folyamatban az újságírók -- így Méray is -- szorgalmasan asszisztáltak: így tettek például a Rajk-ügynél, a jugoszláv-ügynél. Változást csak 1953 júniusa hozott, majd a Központi Vezetőség 1954. októberi -- Nagy Imre koncepciójának ideiglenes győzelmét hozó -- határozata jelentett sokaknak komoly lökést. Ennek kapcsán szólt a Szabad Nép akkori párttaggyűléséről, amely a tisztító vihar erejével ért fel. Hosszabban idézett az ott elhangzott beszédéből, amely a sajtóvita idején talán még aktuálisabb volt, mint a KV 1954. októberi ülését követően. A vita résztvevőire a pusztító vihar követelése -- amelynek végig kell söpörnie felülről lefelé az egész népen -- erőteljesebben hatott, mint két évvel korábban. Igaz, Méray nem mondott neveket, s nem követelte a funkcionáriusok, az államapparátus leváltását, csupán a tisztulást a fejekben, a lelkekben, s azt, hogy "véget kell vetni a kiskirálykodásnak, az embertelenségben, a lanyelvnek..., az elszakadásnak a tömegtől, a bürokráciának, a hajlongásnak, a biciklista módszereknek".

Az akkori taggyűlés eredményeként hét embert távolítottak el pártszerűtlenség vádjával a szerkesztőségéből. Miközben Méray sorolta ezeket az eseteket, s háttérüket, a hallgatóság is mind élénkebben fejezte ki véleményét. S ennél a mozzanatnál Méray fölporgette beszédét -- s visszautalva a koalíciós időszaknak az MKP által oly sikeresen gyakorolt szalámi-taktikájára --, jelezte, az igazságot nem lehet szalámi szeletekben adagolni: "... nem lehet Rajk Lászlóról 1953-ban azt mondani, hogy titóista, trockista és nem tudom még milyen áruló, 1955 novemberében azt mondani, hogy nem igaz ugyan, de rendőrségi provokátor és 1956-ban azt mondani, hogy Rajk László elvtárs." A mondat kétségtelenül elérte a célját, az "úgy van, úgy van" helyeslő bekiabálások mellett élénk, ütemessé váló taps kezdődött. S miközben Méray ismét csak nagy tapsot kiváltva azzal folytatta, hogy a nép és a párttagok elveszítették bizalmukat -- mint mondotta nem a szocializmusban -- a "Gyilkosok!", "Meddig fekszik Rajk László a temetőárokban?", "Szobrot neki!" bekiabálások jelezték a felforrósodott hangulatot.

Méray emlékeztetett arra, hogy eddig is az igazságról beszélt, de leleplező szavait immáron követeléssé szélesítette: "... igazság csak ott szárnyal szabadon, ahol szabadság van, és ha mi azt akarjuk, hogy a sajtó az igazságot írja, akkor a márciusi fiatalok első követelésével kell itt a Petőfi-körben kiállnunk azzal, amit a mi népi demokratikus alkotmányunk is biztosít, szabad sajtót követelünk." Bár

-- mint mondotta -- nem a párttól független sajtót, s nem az anarchia, hanem a szocializmus szabadságát követeli. Az "ellenforradalmi" hallgatóság pedig erre is lelkesülten reagált, mintegy érzékeltetve, hogy a pártvezetőség nem a párt. S Méray még itt sem fejezte be, hanem Petőfinek "Szabadsajtó, már ezentúl nem féltetek..." kezdetű versével koronázta meg mondandóját. A hatás ennek megfelelően tán a legnagyobb volt az est folyamán, a lelkes, hosszú ideig tartó taps jelezte a siker mértékét.

A hatalom képviselőjében elsőként a meglehetősen rossz szónok *Nógrádi Sándor*, a pártközpont agitációs és propaganda osztályának a vezetője, s ekként a sajtó felügyelője szólt, próbálta védeni a mundér becsületét. A hajdani, érdemtelenül megdicsőült partizánvezér, aki utóbb politikai főcsoportfőnökként jó néhány tábornok és főtiszt kivégzésében, börtönbe juttatásában vállalt bűnrészes-séget, kiváltképp érdekelt volt a kedélyek lecsillapításában. "Kincstári jellegű" -- ma már jobb a sajtó, mint korábban -- kiszólásai azonban igen hamar próbára tették a hallgatóság türelmét, s az állandó zaj közepette lassan, nagyon nehezen tudta elmondani beszédét. Mondatai lényegében a néhány év előtt már begyakorolt primitív formuláknak megfelelően fogalmazódtak meg, vagyis hogy az újságírók "jobban ismertessék az életet, sokoldalúbban és keressék a kapcsolatot jobban az élettel". Általában tehát írják meg az igazságot, amely hűen tükrözi majd az életet és "azokat a hatalmas teljesítményeket, amelyeket a dolgozó nép bármelyik területen végez".

Beszédének egyetlen része, amely nagyobb tapsot kapott, Tardossal volt kapcsolatos. Az is igaz persze, hogy Tardos, a "párt mi vagyunk" némileg túlzó, s leszűkített értelmű megfogalmazásával -- sportnyelven szólva -- feladta a labdát: "Igen, Tardos elvtárs, a párt mi vagyunk mindnyájan. Az a sok százezer tagja a pártnak."

Az újságíró-vita hivatalos megítélésének előszelét jelezte, ahogyan Déry Tibor felszólalására reagált. Dérynek a pártgarnitúra iránti bizalmatlanságát egyértelműen a rendszer bírálatának vélte: "bírálni kell ... személyre való tekintet nélkül, de garnitúráról beszélni az már más dolog." Ez végül is "csak az elvétele a párt vezetősége [sic!] elvének bizonyos értelemben". Mondatait azonban állandóan félbe kellett szakítania a helyeslő és ellentmondó vélemények zajos kavalkádja miatt, s csak a sajtó segítségét kérő befejező körmondatainál lett ismét fegyelmezett a közönség.

Horváth Márton, aki az ötvenes években végig a sajtóirányítás valamelyik lépcsőfokán ingadozott, még kínosabb helyzetben kapott szót. Hiába kezdte azzal, hogy "a bírálat véleményem szerint is rendkívül indokolt", a hallgatóság zajos ellenszenvé kitapintható volt. Hiába gyakorolt önkritikát az elmúlt időszak hibái miatt, s hiába fogadta el Déry Tibor "nagyon sok mindenben indokolt és igazságos bírálatát", ezt kevésnek tartották. Magyarázkodásai -- hogy a korábbi

években tanúsított ingadozása "egyúttal útkeresés volt, s ez az útkeresés többé-kevésbé minden magyar és nem magyar kommunistának útkeresését is jellemezte" -- heves ellenállást váltott ki. Csak olaj volt a tüzre, hogy a vita engedélyezését -- ellentmondva Dérynek -- is a bizalom jelének tekintette, a kegyúri jogát gyakorló pártvezetés részéről. Ugyanakkor a néhány száz példányos illegális Szabad Nép messze hangzó hatásáról szóló túlzó szavai a közönség helyeslését váltották ki. A hallgatóság az elmúlt évek propagandájának hatása alatt elfogadta a lap igazmondásáról, s nagyszerűségéről kialakított idealizált képet. Más kérdés -- s a beszólások, a közbekiabálások is ezt tanúsítják --, hogy ezáltal még nagyobb lett a kontraszt az ötvenes évek Szabad Népeinek szürkeségével, s torzításaival. Beszédének végén a pártegységre, a pártvezetőség mögé való felzárkózásra próbálta kérni a hallgatóságot; ekkor azonban a résztvevők egymással felelő szavai szinte összegabalyodtak: "Az éljen a párt!", "Legyenek hűek a párthoz!" szólamok éppúgy röpködtek a levegőben, mint az "Elegünk volt!", "Ezek bűnök voltak!", "Le kell vonni a konzekvenciákat!" mondatok.

Vas Zoltán fogadtatása ismert félreállítása miatt sokkal kedvezőbb volt, mint a hatalom más képviselőié. Ez a hangulat azonban csak egy ideig tartott. Igaz ugyan, hogy a korabeli, az ÁVH-val riogató vicc felemlegetését²⁵ -- amelyet az 1953 óta lezajlott pozitív irányú változások illusztrálására mondott el -- derűlt-ség és taps fogadta, azonban amint Déry és részben Tardos felszólalását szélsőséges hangúnak minősítette, ez a rokonszenv köddé vált. Állandó zaj közepette alig tudta elmondani, hogy a fordulat az elmúlt évek hibáinak felismerésével megtörtént. Csupán egy ügyes, az utókor számára frázisszerű megfogalmazással sikerült rövid időre maga mellé állítani a résztvevőket, amely egyúttal jelezte azt is, hogy a vita hallgatói még mindig bíztak az MDP KV testületében: "... nekünk igenis arra van szükségünk, hogy ennek a demokratizálódási folyamatnak, szabadság folyamatnak a Központi Vezetőség álljon az élére és legyen ennek a vezetője." Felszólalása azonban összességében nem volt túl sikeres.

A felszólalók tán legnagyobb része -- mint említettem -- az általános problémákból kiindulva elsősorban az újságírás kérdéseivel, a szakma problémáival, sérelmeivel foglalkozott. Tábori András a sajtó igazmondásának, hitelének visszaszerzését helyezte mondandója fókuszába. Az újságírót ugyanúgy kiskorúnak tekintették, mint a közvéleményt, őt sem engedték alapvető információkhoz, hiszen "az újságíró szükséges rossz, amely bár kellemetlen, de el kell viselni".

Többen beszéltek, így Tábori is, a publicisztika elsorvadásáról a magyar újságírásban, *Máté György* pedig ebből a műfajból vett példán keresztül kívánta meg-

25 "Pusztán az a tény, hogy pesti tréfát mondjak el, elvtársak, hogy ezelőtt 3 évvel, 4 évvel valamennyien azt mondták, nem merem mondani, hogy mondtuk, hogyha reggel hat órakor kopognak az ajtómon, azt akarom, hogy a tejes jöjjön és ne más valami intézmény. (Taps és derűlt-ség.) Ugy, hogy elvtársak, igenis sok történt."

mutatni a sajtó helyzetét. A Pesti Napló egyik 1929-es számát elemezte, amely színes publicisztikájával műfaji sokszínűségével kiáltó ellentétben állt az 1950-es évek 4--6 oldalas, szürke lapjaival. Az érdekes, változatos sajtó nemcsak jó üzlet volt, hanem meg akarták nyerni az olvasót is -- ettől pedig, különösen a fordulat éve óta, elszokott az agitáció. A publicisztikából ipar lett, előregyártott elemekből összerakott, fűrészpör ízű cikkek gyűjteménye.

A szakmainak tekinthető hozzászólások közül *Nemes György* szavai különös jelentőségűek voltak, hiszen a szó szoros értelmében "hűsbavágó" problémákat érintett: a sajtóban folytatott káderpolitikát. Felvetette: "Végre szembe keli nézni, hogy mi történt itt egy sereg baloldali, haladó polgári antifasiszta újságíróval, mi történt azokkal a kommunista újságírókkal, akik a felszabadulás után nevelődtek ki és mi van a mi utánpótlásunkkal..." Felvetette az osztálypolitika elvének szükséges alkalmazását, azonban mindjárt azzal az "eretnek" gondolattal együtt, hogy ez "nem jelentheti azt, hogy különösen kultúrális, de akár a gazdasági élet területén is a funkcióba helyezés egyetlen ismérve a munkás-paraszt származás legyen". Ennek az elvnek a túlzásba vitelével, és a növekvő osztályharc hamis tételével aztán szétszórtak, tönkretettek egy sereg becsületes, tehetséges újságírót, másrészt az újságírásba tereltek "egy sereg olyan fiatalembert, akinek se hajlama, se felkészültsége nem volt ehhez a munkához, sőt, ami súlyosabb bűn, kedve sem".

Ez a szűklátókörű káderpolitika "szétzilálta a magyar sajtó újságíró-állományát és a mérlege rengeteg sérelem az idősebbekben, rengeteg konfliktus a fiatalokban". Ezután pedig egy mintegy 50 fős újságíró-névsort olvasott fel, olyanok nevét, akik nem voltak fasiszták, 1945 után is újságírók voltak, majd eltávolították vagy a perifériára szorították őket. *Nemes György* a szakmába különböző időszakban bekerült fiatalabb nemzedék sorsára is kitért. Ebből a szempontból különösen fontosnak vélte a Szabad Nép gárdájából kinövő kommunista derékhad sorsát, akiket 1949 után szinte tervszerűen távolítottak el helyükről, s a később odakerültek nagy részének is hamar utilaput kötöttek a talpára. A pótlást az újságíróképzés különböző formáival igyekeztek megteremteni, ezeknek azonban valójában egyike sem volt sikeres, hiszen az újságírást -- *Nemes* szerint -- alapvetően "a szerkesztőségben lehet elsajátítani". Korábbi gondolatára építve -- lényegében jogosan -- kétségbe vonta a budapesti egyetlen folyó újságíróképzés színvonalát. Javasolta, hogy a Népművelési Minisztérium kutassa fel az eltávolított újságírókat, s rehabilitálják azokat, akik börtönbüntetést, vagy csak súlyos méltánytalanságot szenvedtek el. *Ném* szerint is utalt *Fazekas Györgyre*, *Gimes Miklósr*a, *Haraszi Sándorra* és *Vásárhelyi Miklósr*a.

A jóval éjszaka két óra után befejeződött ülés zárszavát *Losonczy Géza* tartotta, aki lényegében a kritikus véleményekkel értett egyet. Bár mondandójának középpontjában sajtótörténeti adatok, ill. ennek alapján egyfajta sajtóprog-

ram állt. beszédében a közelmúlt történetét is értékelte. Parodizálva az elmúlt 7--8 évet, azt "hibás és szektás" útnak tartotta, amely csak 1953 júniusa után változott. 1955 azonban ismét tartalmazta "1949--1953 restaurációjának igen lényeges elemeit", s ha ezt nem látnánk, akkor "nem tudnók helyesen felmérni az előttünk lévő feladatokat sem". E folyamatok valós ismeretében tartotta feltétlenül jogosnak Déry "éles és kemény bíráló hangját". Gy vélte, elsődleges teendő volna minden kérdést abból a szempontból megvizsgálni, "hogymi nyújt biztosítékot maximálisan egy újabb szektás, sztálini restauráció ellen". 1953 júniusa után is az volt a fő gond, hogy a "dogmatizmus kellőképpen nem volt felszámolva". A tájékoztatás állapota pedig még 1956 júniusában sem volt kielégítő, amire jó példaként hozta fel a Nagy Imre-kérdés 1955-ös tárgyalását: "Én mindenképpen fel akarom vetni a sajtómorál, a sajtóerkölcs szempontjából azt, hogy lehetséges-e, helyesebben: erkölcsös-e támadni valakit anélkül, hogy meghallgatnók, és véleményének, védekezésének ugyanolyan nyilvánosságot biztosítanánk, mint az ellene elhangzott támadásoknak." Bár a kérdést a sajtó problémájaként mutatta be, célja ennél nyilvánvalóan sokkal tágabb értelmű volt, s az általános bírálat jellegét öltötte. A hallgatóság lelkesen reagált, a Nagy Imre-hez közelálló hajdani politikus szavaira. Losonczy pedig tovább fokozta a hatást: "... miért nem lehet eleget tenni a sajtóerkölcs és a nép ama követelésének, hogy hallgassák meg ebben a kérdésben Nagy Imrét is..." Majd a kor történeti illúziójának megfelelően így folytatta: "vissza kell térni a tárgyilagos, a lenini értelemben vett pártos újságíráshoz, amikor mindenkinek, akit támadunk, joga van arra, ... és mindenkor módot adjanak neki arra, hogy állást foglalhasson ahhoz a cikkhez, amely az ő megtámadását tartalmazza..." Losonczy természetesen nem kívánta a kommunista sajtóirányítás elvi alapjait megváltoztatni, "csupán" -- s ez szintén "forradalmi" számított -- az állandó beavatkozó jellegű parancsot kívánta megszüntetni. Szerinte az 1945--1946-ban alapvetően helyes úton járó sajtó fejlődése 1949-ben tört meg, s ennek (erre önkritikusan utalt) ő is aktív részese volt. Hangsúlyozta, hogy az államosítás történelmi vívmány volt, de nem kellett volna együttjárnia több mint száz napilap és folyóirat megszűnésével. Más kérdés persze, hogy az adott politikai struktúrában tulajdonképpen mindegy lett volna, hogy 20 vagy 150 újság írja-e ugyanazt. Losonczy kísérletet tett egyfajta -- inkább mennyiségi szemléletű -- program vázolására, amelyben természetesen a szakmától elzárt újságírók rehabilitálása szintén igen fontos helyet kapott. Eszerint 1960-ra a napilapok és folyóiratok száma, terjedelme tekintetében el kell érni az 1938-as színvonalat.

Befejezésül a nagyszámú szólásra jelentkező miatt javasolta, hogy fel lehetne kérni az újságírószövetséget a vita egy héten belüli folytatására. Az einöklő Huszár Tibor egyetértett Losonczyval, s közölte, a vitát folytatni fogják.¹⁹ >kiátkoztak< a pártból. Nekünk, >kilőtt frontharcosoknak< csak néhány közbekiállítás lehetősége adatott.”

A vita után

A vita után hamarosan világossá vált: a megroggyant Rákosi-rendszer tűrőképességének a határáig jutott. A súlyosabb adminisztratív lépések megtételére ugyan nem jutott ideje, de Déry Tibor várakozása sem vált teljesen valóra: "... világos dolog, hogy ezekért a megfogalmazásokért itt senkinek baja nem történik." S itt nem csupán -- későbbi -- a Kádár-rendszer általi elítélésére, börtönbüntetésére gondolhatunk, hanem a szabadságát ekkor még közvetlenül nem veszélyeztető lépésre, a pártból való kizárásra. Ez már az események következő lépésfoka volt. Először inkább csak a hatalom meglepődését, megdöbbenését, majd felháborodását lehet érzékelni. Szinte lépésről lépésre nyomon követhető, ahogy a június 28-i poznani zavargások által is felerősödő ijedelem miként váltott át az adminisztratív visszacsapás igényének sürgetésébe. Az első tájékoztató, amely közvetlenül a vita után készült, s szerzője nyilvánvalóan a változások híve volt, igyekezett a vita kritikai élét tompítani.²⁰ Ekkor még nem érzékelhetők, mint az egy-két nappal később készült összefoglalókban, azok a felülről irányított éles bírálatok, amelyek elítélték a fejszólalók "ellenforradalmi" nézeteit. E dokumentum csupán Déry Tibor Révai, Darvas, Horváth ellen irányuló támadását kritizálta, míg Tardos esetében hangsúlyozta, hogy "a sajtószabadságot ő lenini módon értelmezi". Ugyancsak ebben az irányban jelent esúsztatást az a kijelentés, hogy "Nógrádi elvtárs hozzászólását a résztvevők többsége kedvezően és elismerően fogadta". Bár utalt a közbekiállításokra is, azt emelte ki, hogy "három alkalommal is, amikor a párt helyzetéről és jövőjéről került szó, az egész hallgatóság egyöntetűen és hosszan éltette a pártot".

A feljegyzés tárgyilagosságnak látszó hangneme azonban csupán a "véletlen műve" lehetett, hiszen a 28-án, összeülő Politikai Bizottság döntései már nem hagytak kétséget afelől, hogy a hatalom letéteményeseinek elfogyott az egyébként is kevés türelme. Az ülés, amely a kommunista pártok akkor véget ért moszkvai tanácskozásáról készült jelentést kívánta meghallgatni, kénytelen volt a "felélénkülő jobboldali támadással" is foglalkozni. 30-ára összehívták a KV tagjait, hogy

19 Csak jelzésszerűen utalnék rá, hogy a Kápu 1989-es különszáma, -- igaz géphibákkal együtt -- közli a vita jegyzőkönyvét, valamint Vészi János és Abódy Béla el nem hangzott beszédének a szövegét. Bevezetőjében Vészi János utalt arra, hogy milyen választási szempontok alapján nem kaphattak akkor felszólalási lehetőséget. Mint írta: "Senki sem juthatott szóhoz közülünk, akiket már

20 PI Archivum. 276. f. 61/815. ó. e.

tájékoztassák őket a sajtóvitával kapcsolatos PB-álláspontról. Ezen kívül a "jobboldali támadással szembeni fellépés első lépésként" egy rövid határozat kidolgozása mellett döntöttek, "mely politikailag elítéli ezen csoport fellépését, mint párt- és népi demokráciaellenes szervezkedést és egyes vezetőivel kapcsolatban, [pl. Déry, Tardos] megfelelő következtetést von le, ill. intézkedést fogantatosít". Jellemző a vezetés szemforgató magatartására, ill. demokrácia-felfogásának korlátaira, hogy az ügyet úgy kívánták rendezni, "hogy ez ne jelentse a bírálat és a szabad vita visszaverését".²¹ Lényegében ehhez kapcsolták a néhány héttel korábban Nagy Imre lakásán lezajlott születésnap-i összejövetelt is, melyen több politikai vezető is részt vett. Rákosiék szerint ez politikai demonstráció volt, melyet elítéltek.²²

A KV e politikai demonstrációt mélyen elítéli. Ugyancsak határozottan elítéli azokat a párttagokat és funkcionáriusokat is, akik ott megjelentek és ezzel a cselekedetükkel tápot adtak a Nagy Imre körüli pártellenes csoportosulásnak." (A két említett tag: Czottner Sándor és Boros Gergely.) Az elfogadott "elvi határozat" a megfelelő pártszerveknek feladatául szabta a résztvevők felelősségre vonását. Ezen kívül a PB a Petőfi-kör vitáján jelenlévő funkcionáriusoktól és párttagoktól írásos magyarázatot is kért. A döntés végrehajtásáról nincs tudomásunk, a nagyszabású felelősségre vonásra valószínűleg Rákosi elítéléséért miatt nem került sor.

Látható, nem csupán a Petőfi-kör foglalkoztatta a PB-t, hiszen a sajtóvitát végül is egy összehangolt jobboldali támadás részének tekintették. Erre utal az is, hogy az egész sajtót, elsősorban persze a Szabad Népet és a Rádiót kívánták megrendszabályozni, mivel ott "helytelen, a marxizmus--leninizmusnak a szocialista sajtó munkájára vonatkozó elveitől idegen gyakorlat" alakult ki. E helyzet "felszámolása érdekében rövid határozat" kidolgozása mellett foglaltak állást, "amely élesen elítéli e "káros gyakorlatot, s röviden meghatározza a sajtó és rádió szerepét, feladatát a jelenlegi helyzetben".

A Petőfi-kört illetően a DISZ-nek kellett elvégeznie a piszkos munkát. A PB ugyanis látszólag az elvi dörgedelem szintjén maradt, hiszen a tömegek számára csak egy "igen komoly cikket" szándékoztak megjelentetni a Szabad Népből. Ehhez csatlakozott később a KV elítélő határozata, de a kör felfüggesztéséről egy szó sem esett bennük. Az Intéző Bizottságnak jelentést kellett készítenie arról, hogy "miként alakult ki a Petőfi-kör vitáival kapcsolatban előállt helyzet és a ta-

21 PI Archívum. PB Film: 2428.

22 Uo. -- A KV nevében kiadott PB-határozat a következőképpen fogalmazott. A születésnap-i vacsora "politikai demonstráció volt a párt ellen, s jobboldali frakciós csoportosulás jellegét öltötte. A vacsorán számos pártellenes elem volt jelen. Meghívtak ide több párttagot, sőt vezető párt- és állami funkcionáriusokat is, akiknek nagyobb része a meghívást elutasította, de egy részük, köztük a KV két tagja és más funkcionáriusok megjelentek.

nulságok alapján mit kívánnak tenni a jövőben”.²³ Addig is azonban “a DISZ IB adjon ki utasítást arra vonatkozóan, hogy a szerdán éjjel felfüggesztett újságróvitát nem lehet folytatni”. Az Intéző Bizottság ennek megfelelően még aznap, tehát június 28-án összeült és “határozatot hozott, hogy a Petőfi-kör programjában szereplő többi viták legyenek elhalasztva”. Látható, itt már nem egy vita elhalasztásáról döntöttek, s nem valószínű, hogy az IB, amelyben akadt néhány józanul gondolkodó tag is, önmagától szigorított volna a PB határozatán.

Az IB-határozatot mihamarabb tudatni kellett Tánczos Gáborral, a Petőfi-kör titkárával. A kellemetlen feladatot Gosztonyi János, a DISZ KV titkára és Kelen Béla IB-tag kapta, akik még 28-án este 9 órakor a Városliget melletti, hajdani Kéményseprő étteremben ültek le Tánczossal. A beszélgetés, mely meglehetősen éles szóváltás közepette zajlott, eredménytelenül zárult, hiszen Tánczos a valóságnak megfelelően úgy értékelte a helyzetet, hogy “a párt betiltja a Petőfi-kör következő ülését”, s csak kompromisszumos alapon lett volna hajlandó a program megváltoztatására.²⁴ Ez pedig a hatalomnak kevés volt. Hozzá kell tenni, a következő Petőfi-köri ülésen a törvényesség kérdéseit kívánták napirendre tűzni, amely az ismert okok miatt különösen kínosan érinthette volna a Rákosi-féle vezetést, s előreláthatólag a sajtóvitáénál is nagyobb tömegek vettek volna részt benne. Ezért a “parttalanul folyó viták helyett konstruktív üléseket” kívántak tartatni. gy vélem, nem igényel kommentárt, mit értettek a konstruktivitáson. Tánczos a már említett törvényességi vitát illetően sem volt hajlandó a változtatásra, hanem ezt néhány reformkommunista vezető, így Losonczy Géza véleményétől tette függővé, akikkel még aznap, este 11-kor volt találkozója. .

A hatalom apparátusa tehát elindította akcióját, s a következő lépés megtétele a “formális demokráciának” megfelelően az MDP Központi Vezetőségére várt.

A Központi Vezetőség segítkezik

Az MDP Központi Vezetőségének információs ülésére tehát lényegében csak a részletkérdések tisztázása maradt, illetve a háborgás lehetősége az ellenforradalmi hangok miatt és hűségnyilatkozat a párt mellett. A Petőfi-kört gyakorlatilag elhallgattatták, a Szabad Népből utóbb nyilvánosságra hozott elítélő határozat is alapjában elkészült, az ülésen inkább csak enyhítettek, finomítottak rajta. A határozat éles megfogalmazásának ismeretében ez a megállapítás komikusnak hathat, így erre még visszatérünk.

A vita alaphangját a régi karmester, Rákosi Mátyás adta meg, aki szerint “Hosszú idő óta ez volt a legfontosabb szervezett támadás pártunk, népi demokratikus rendünk, s nem utolsósorban a munkásosztály ellen. Nekünk minden erővel

23 A dokumentum elkészült, de annak PB és IB általi megtárgyalására, amire a határozat utal -- ismereteim szerint -- nem került sor. (PI Archívum. 276. f. 66/37. ó. e.)

24 PI Archívum. 276. f. 61/805. ó. e.; 290. f. 170. ó. e.; BM Levéltár.

fel kell lépni az élénkülő, jobboldali támadással szemben, melyet a Nagy Imre körül csoportosuló, gyakran kizárt elemekből álló csoport vezet." Nyilvánvaló, hogy az enyhítésnek szánt, ez nem jelentheti "az építő bírálat és a szabad, szocialista rendünket szilárdító viták visszaszorítását"-kitétel legfeljebb a "póráz" nagyon kicsi meghosszabbítását jelenthette. Ugyanis rögvest meg is magyarázta, mit jelent számára a vita folytatása: "gondoskodni kell arról, hogy a hallgatóság zöme becsületes párttagokból álljon, hogy az előadó pártunk álláspontját képviselje, a vitát kézben tartva meg tudja cáfolni, vissza tudja verni az ellenséges nézeteket." Rákosi magabiztossága meglehetősen egyértelműen tetten érhető, aminek nyilvánvaló háttere lehet az SZKP KB ideológiai titkárának júniusi budapesti látogatása. Szuszlov, mert róla van szó, úgy tért vissza Moszkvába, hogy Rákosi megerősítette érezte magát pozíciójában.

A KV tagjainak többsége pedig harcosan kiállt Rákosi mellett. Csak néhányan fogalmaztak visszafogottabban, valamilyen határozat kibocsátásának szükségességét azonban senki sem vonta kétségbe. A 6000 ember előtt elmondott, néhol lelkesedést kiváltó bírálatok nyilvánvalóan megfélemlítő hatással voltak KV-tagok többségére is. A brosúrákon nevelkedett grémium felháborodása érthető tehát, de nem fogadható el. Ezt a mérhetetlen felháborodást tükrözte az elsőként felszólaló Matusek Tivadar, akit gyaníthatóan az háborított fel a leginkább, hogy Nemes György kerek-perce kétségbe vonta újságírói alkalmasságát.³⁸ Matusek mindenesetre csak Déry ellenforradalmiságáról beszélt név szerint, bevezető szavai azonban jelezték, hogy a megtámadott pártvezetők közé önmagát is beleérti: "Ahogy a párt vezetőiről beszéltek, ahogyan és milyen hangot adtak, mind azt mutatja, hogy el akarták szakítani a párthoz hű aktivistákat, a dolgozó népet a Politikai Bizottságtól."

Vas Zoltán Petőfi-köri felszólalásának részbeni sikere miatt kénytelen volt azzal magyarázni helyzetét, hogy akkor már "biztos volt, hogy a botrány elkerülhetetlen". Taktikai és politikai okokból azonban nem tartotta helyesnek a határozat meghozatalát, "de mert nyilvánvaló, hogy az elvtársak többsége a határozat mellett van, én is erre szavazok, ... bár szerettem volna, ha az ellene szóló érveimet figyelembe vették volna".

Rajta kívül *Friss István* is mértéktartó józanságot mutatott, aki a szokásos tiszteletkörben elismerte, hogy a határozat irányával egyetért, de szerinte "nem ezt a határozatot kellene tenni". S egyúttal bírálta a KV-t, amely már nagyon elkészt a beavatkozással, hiszen március óta nem tartottak testületi ülést. Hangsúlyozta, hogy az emberek nagyon sokat várnak a KV ülésétől. Rákosi azonnal közbevágott: "Fel vannak zaklatva a kedéyek, fognak csalódni". Friss azonban

38 PI Archivum. 276. f. 52/34. ó. c. Nemes úgy vélte, hogy azzal, ha valakit újságíróvá, vagy szerkesztővé neveznek ki, még nem válik azzá. Ennek mintapéldájaként hozta fel Matuseket, akire senki sem haragszik, "de ő képviseli és nemcsak ő azt a szerkesztői típust", aki a Nemes által felsorolt újságírói követelmények többségével nem rendelkezik.

folytatta: mivel a KV legközelebbi ülésének a célja a kommunisták döntő többségének kielégítése, "ezért attól tartok, hogy egy ilyen határozat... bizonyos értelemben csalódást kelt és az elhamarkodottság látszatát kelti".

Ezen túlmenően még egy fontos mozzanatra utalt: arra, hogy addig nem tettek jóformán semmit a Petőfi-kör körüli zavar eloszlatására, ráadásul június 24-én a Szabad Nép dicsérte e vitafórumot. "Most anélkül, hogy közben valamilyen előkészítés lett volna, anélkül, hogy bármi megjelent volna erről a vitáról, most hozunk előkészítetlenül egy ellenkező állásfoglalást." Véleménye szerint csupán egy rövid nyilatkozat megjelentetésére lenne szükség.

A Friss István által elmondottak nyomvonalán haladt az a néhány röviden szóló résztvevő is, akik megfogalmazták kételyeiket az előttük fekvő tervezet pozitív "útmutató" hatását illetően. *Benke Valéria* úgy vélte, "Egy ilyen határozat harcra szólít, de fel nem fegyverez", ezért javasolta, hogy hozzák előre a KV következő ülését, s ott vitassák meg alaposabban e kérdéseket, s ez egyben program is legyen a követendő politikai útra vonatkozóan. Hangsúlyozta, "hogy a mi politikai vezetésünk az oka, hogy ilyen helyzetet teremtettünk". Ez utóbbi véleményt erősítette párszavas hozzászólásában *Molnár Erik*, majd *Dávid Ferenc*, bár ő követelte az "ellenforradalmi tevékenységgel szembeni legszigorúbb fellépést" is. Vagyis a kételkedők sem azt vitatták, hogy itt "ellenforradalmi támadásról" van szó -- ezt egyébként az akkori viszonyok közt nem is volt tanácsos felvetni --, hanem a KV által adandó válasz mikéntjét, túlzott gyorsaságát.

A többség azonban az azonnali kemény visszaütést követelte, amit a kőkemény szektásnak ismert *Szobek András* fejezett ki a legplasztikusabban: "Nekünk vas egységben kell kiállni... A belső vitát le kell zárni és vasfegyelmet kell teremteni, gyorsabban intézkedni."

Tausz János belkereskedelmi miniszter, miközben elismerte, hogy az emberek a leépítések, az "egyszerűsítések" miatt létbizonytalanságban élnek, külön követelte a Szabad Nép szerepének is a vizsgálatát, olyannyira felháborította a június 24-én megjelent "A szellem napvilága" című, a Petőfi-kör addigi vitáit pozitívan értékelő cikk. Ezért hát "keményen álljunk a sarkunkra, teremtsünk rendet". Jellemző, hogy mindezt *Tausz* az SZKP XX. kongresszusának szellemére hivatkozva mondja.

Betlen Oszkár elítélő véleményében, saját hajlíthatatlanul szektás és agresszív magatartásán túl nyilvánvalóan szerepet játszott, hogy mint az előkészítés egyik aktív felelőse, csődöt mondott. Ezen kívül nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a 27-i vitán többen élcelődtek -- jogosan -- *Betlen* már említett Szabad Népbeli kártevésein. Például *Tardos Tibor* emlegette, hogy mikor a lap újságírói "több információs forrásért emeltek szót", a nagyhatalmú vezető így szólt: "Olvasd a Szabad Népet -- ez a te információs forrásod!" *Nemes György* hozzászólása pedig az ellenségkereső *Betlentől* "idézett": "... a Szabad Néptől nem ba-

kik le senki, idejében felismerjük, hogy valami baj van vele és idejében el is távolítjuk.”³⁹

Nem érdektelen számunkra a nagy szakszervezeti múlttal rendelkező *Kossa István* és *Gáspár Sándor* véleménye sem. Abban -- a KV-tagok többségére is jellemző -- leegyszerűsített osztálykeretben gondolkodva, hogy itt a munkásosztály elleni éles támadásról van szó, lényegében egy osztályellentét-képbe zsúfoltak egy ennél sokkal összetettebb hatalmi és strukturális problémát. Igaz, Gáspárban volt annyi realitásérzék, hogy jelezze: "a munkásosztály körében is egyre nő... az ugynevezett vitaszellem egészségtelen irányzata". Bár a véleményét elítélőleg mondta ki, utalt a nyugtalanító belső helyzetre, s arra is, hogy fontos, "ne csak a párt felső szerveiben, de az üzemekben pártaktívákön beszéljünk ezekről a kérdésekről". Kossa ennél sokkal elvakultabban az általa Horthy rendőrspiclijeinek tartott deményisták akciójaként értékelte a vitát, akiket szerinte a párt ezzel a KV-n belüli vitával rehabilitál. Mint mondotta, "törvényességet, demokráciát nekünk és minden más becsületes embernek, de nem ezeknek". Kossa munkásgyűléseket akart százszámra, "politikailag előkészítve". S ilyen alapon nem értett egyet a határozati javaslattal. A "helyes irányt" azonban mindenképpen a párt "erős emberei" mutatták, a nagyhatalmú miniszterelnök-helyettes Gerő Ernő, a miniszterelnök Hegedüs András és a budapesti pártbizottság első titkára, Kovács István.⁴⁰ Közülük Kovács István mondta el először a véleményét. A 29-én tartott budapesti kerületi titkári értekezletre utalva jelezte ugyan, hogy "nemcsak ellenséges vélemény, hanem sok jogos, igazságos bírálat is van", s elismerte a zavarodottságot a "káderek" között, de mindezt demagógiának minősítette. Nem tagadhatta le ugyanakkor azt a tényt, hogy a bírálók hatása "egyre jobban benyomul a munkásosztályba, az üzemekbe és a pártszervezetekbe". A megoldást azonban ellenségképének megfelelően csak otromba módszerekkel vélte megtalálni: egyrészt a valódi viták felszámolásával, illetőleg a "pártot támadó" párttagok kizárásával. Mint mondotta, ha nem lépünk fel a "pártellenes szervezkedés" ellen, "nagyon sok bajunk és kellemetlenségünk lehet". Hegedüs sok tekintetben túllícitálta a budapesti párttitkárt. Szerinte "azokon az intézkedéseken kívül, amikről Kovács elvtárs beszélt, szükséges adminisztratív intézkedéseket is tenni, bünvádi feljelentést, bírósági eljárást fogantatosítani." A későbbi "autonom gondolkodó" ekkor még Friss István óvatos hezitálását is megbírálta, mint amely tápot ad a népi demokrácia- és a szovjetellenes követeléseknek. S ebben a gondolatkörben maradva tartotta elfogadhatatlannak, hogy "a sajtót

39 Pi Archívum. 290. f. 90. ó. e. 19., 70--71. l.

40 Érdekes, hogy az 1980-as években saját már felszólalására nem emlékszik Hegedüs András, csupán Kovács Istvánt említi név szerint a felszólalók közül. Hegedüs András: *Élet egy eszme szolgálatában.* (kiadja: Zsille Zoltán.) Bécs, 1985. 241. o.

ma már egy jelentős részében nem a párt irányítja", meglazult a fegyelem. Márpedig feltétlenül "szükséges rendet teremteni a sajtóban" és a Központi Vezetőség apparátusában. A rendteremtés pedig nyilvánvalóan a már idézett értelemben is értendő... Gerőnek a vita végén elhangzott fenyegető szavai, harci riadóra szólító mondatai csupán felerősítették a KV amúgy sem kicsi veszélyérzetét.²⁸

Szerinte az ellenség nem csak a PB és a KV fejét követeli, hanem szét akarja venni az egész szocialista tábort. Az imperialista veszéllyé növelt Petőfi-köri bírálatok jó alkalmat nyújtottak számára, hogy a hallgatóság elé tárja az utóbb felszabadítási vagy fellazítási taktikaként ismert amerikai hidegháborús eszközöket. Eközben óriási politikai csúsztatásokat hajtott végre. A cél az ijesztés és az "elvi szilárdság megerősítése volt, amit kiválóan szolgáltak az olyan "belpolitikai hidegháborús" mondatok a megzavarodott KV-tagság többsége előtt, mint: "Aki nem reagál az ellenség új taktikájára, hanem a hibákon kezd morfondirozni, az azt a felelősséget veheti magára, hogy az ellenség táborába kerül akaratlanul is."

Rákosinak tehát nem volt nehéz dolga. A megszólaló kulcsemberek mellette szóltak, mintegy "túlkövetelve" a határozati javaslatot, igazi ellenállás pedig nem volt. Így meggyőződéssel hihetett a határozatban. Szavai -- "Én nem félek attól, hogy ez a határozat, mint a kő "úgy esik az emberek fejére" -- ezt a magabiztosságot tükrözték. Zárszavával csak alátámasztotta a fenyegetést, jelezve, hogy aki "velünk szembenáll és provokálni fog, az érezni fogja, hogy a magyar népi demokrácia keményen rácsap".

A KV határozata után

A Szabad Nép 1956. július 1-jei számában első oldalon vastagon szedve -- a termelési sikerekről beszámoló híradások szomszédságában -- jelent meg A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének határozata. Az irányt mutató dörgedelem az 1956 márciusa óta citelt hónapokat a kibontakozó termékeny, alkotó viták időszakaként jellemezte. "Ezt az egészséges fejlődést azonban helyenként a párt és a népi demokrácia ellen irányuló demagóg lépések veszélyeztetik."

A dokumentum megőrizte (a helyenkénti "finomítások" ellenére is) eredeti -- a bírálatokat élesen félresöprő, éberségre felszólító jellegét. Ezzel is, no meg azal is magyarázhatóan, hogy a Szabad Néphez is kijutott a kritikából jobboldali eltévelyedése miatt, a lap július 3-i számában igen erőteljes hűségnyilatkozat- sze-

28 "A párt veszélyben van, a munkásosztály veszélyben van, a népi demokrácia veszélyben van, az ellenség támad, ilyenkor nem szabad vitának, vagy nézet+érésnek lenni abban a kérdésben, hogy szorosra zárjuk sorainkat és egységesen lépünk fel az ellenség ellen." (PI Archivum. 276. f. 52/34. 6. c.)

rü kommentárban ítélte el a pártot -- Rákosit -- támadó erőket.²⁹ A vezércikk a néhány nappal korábbi, Petőfi-kört dicsérő írást is hibásnak tartva, az egész sajtót bírálta, amiért nem ítélte el az egyes vitákon kialakult "pártszerűen légkört". Hiszen "A sajtó kötelessége, hogy ehhez megfelelő támogatást adjon, hogy felfegyverezze eszmeileg a kommunistákat, s rendszerünk minden hívét, küzdjön az ideológiai és politikai élet támogatásáért."

Ugyancsak érdekes számunkra a megrendszabályozott Magyar Nemzet reagálása, amely szintén július 13-án jelentette meg saját bűnbocsánatot gyakorló cikkét.³⁰ A jellemző módon második oldalra eldugott cikk igyekezett valamivel árnyaltabban állást foglalni, s elismerte a kör korábbi vitáinak értékeit. Összességében azonban a lap végrhajtotta az MDP-vezetés elvárásait, mert elítélte a "felelőtlen demagógok, új karrieristák és reakciós pecsenyesütögetők" szövegeit.

Ugyanezt a vonalat képviselte a DISZ lapjában, a Szabad Ifjúságban megjelent kommentár is, amit azonban kiegészített az ifjúsági szervezet Intéző Bizottságának határozata,³¹ lényegében követte a párt KV határozatának szellemét, bár érzékelhető különbségek is kimutathatók. Elég csupán arra utalni, hogy az IB a Petőfi-kör filozófus- és történész-vitáját még "hasznos, marxista--leninista szellemű, értékes, tudományos színvonalú" véleménycserének tartotta. S ha ebben az értelemben értékeljük a kiállást a viták folytatása mellett, a szakmai eszmecsere szükségességének a hangsúlyozását, akkor, úgy tűnik, a DISZ-vezetés érzékelhetően nagyobb mozgásteret kívánt a Petőfi-körnek, mint Rákosiék. Erre utal, hogy az IB "megbízta a DISZ Petőfi-körének vezetőségét, dolgozzon ki hosszabb programot a tudományos és politikai kérdések megvitatására..." (Mint majd látjuk, a program még júliusban elkészült.) Érdekes módon az IB-ülésről nem készült jegyzőkönyv, s a határozatnak, melyet Turgonyi Júlia véglegesített, egyetlen fogalmazványa sem lehet fel. Csupán a július 21-i³² rendkívüli IB-ülés vitája egyik hozzászólójának bíráló szavaiból értesülhetünk arról, hogy Hollós Ervin javaslatára nem készítették jegyzőkönyvet a vélhetően július 1-jén vagy 2-án lezajlott IB-ülésről. Ugyanez az éles vita utal arra, hogy az IB egy része nem értett egyet a KV-határozattal, legalábbis Molnár Jánosnak, a DISZ KV egyik szerény képességű titkárának szavaiból ez derül ki. Molnár Kelen Bélának is szemére vetette, hogy nem értett egyet a határozattal, s Huszár Tibort is ilyen értelemben bírálta, mert utalt az MDP KV határozatának az értelmiséget és az ifjúságot érintő súlyos hatására. Azt természetesen nem mond-

29 A pártdemokrácia és a pártszerűség védelmében. -- A vezércikk az SZKP XX. kongresszusa óta lezajlott vitákat -- melyeken sok munkás és dolgozó paraszt vett részt -- "fejlődő, izmosodó demokratizmusunk" emelődinek nevezte. "Mindez azt bizonyítja, hogy pártunk Központi Vezetősége irányításával mindjobban kibontakozik és fejlődik a párt-demokrácia, de egész közéletünk demokratizmusa is."

30 Alkotó vitákat -- de nem demagógiát.

31 Szabad Ifjúság, 1956. július 3. A Pártellenes, demagóg nézetek ellen -- a termékeny, alkotó vitákért. A DISZ Központi Vezetősége Intéző Bizottságának határozata.

32 PI Archivum. 287. f. 1080. ó. c.

hatjuk, hogy az IB realistább módon gondolkodó tagjai -- Gosztonyi János, Nagy Tibor, Kelen Béla, Turgonyi Júlia -- lelkesek lettek volna a sajtóvitán elhangzottak miatt, de azt világosan látták, hogy a határozat "nem eléggé segíti elő a jelenlegi helyzetben a kétfrontos harcot", s nem veti fel eléggé, "milyen okai voltak a Petőfi-körben végbement vitának".

A július eleji "féltitkos" IB-ülésen lezajlott vitának az egységet bontó gondolatait valaki -- vélhetően Molnár János -- eljuttatta a pártvezetéshez, s ennek alapján a július 18--21-i KV-ülésen Gerő Ernő, beszámolójában több, a DISZ-t bíráló megjegyzést tett.³³ Július 21-én az IB vitáján lényegében emiatt csaptak össze a résztvevők, főleg Molnár Jánossal. Jellemző módon a többség nem az elvi "különállás" miatt, hanem Molnár "feljelentése" miatt háborgott, s azért, hogy nem igaz Gerőnek az IB egységére vonatkozó állítása. Ezért határozatilag kijelentették, hogy Gerő referátumának ezen részével nem értenek egyet, mert úgy lehet érteni, hogy az IB vagy a DISZ Központi Vezetősége nem egységes a párt vezetését illetően. "Az IB szükségesnek tartja kihangsúlyozni, hogy egységesen a párt határozatai mellett foglalt állást és szilárdan, egységesen követte és követi a pártot." A "hűségnyilatkozat" persze már csak azért sem eshetett nehezebbre az IB-nek, mert a pártvezetés jelentősen átalakult, s Rákosi távozásával, valamint több régi ismert vezető "reaktíválásával" nagy volt a várakozás a jövő változásai iránt. Az IB tagjai többségükben ismerték az MDP KV ülésén elhangzottakat, melyek közt több utalás volt a Petőfi-körre is. A június 30-i KV-határozatot egészében senki sem helytelenítette, s végül a júliusi MDP-ülés dokumentuma is úgy foglalt állást, hogy: "A Központi Vezetőség legutóbbi határozata helyesen bélyegezte pártellenesnek, s népi demokrácia-ellenesnek egyes Petőfi-köri felszólalók nézeteit."³⁴ Vagyis értékelésbeli áttörés nincs, s Gerő referátuma Poznannal és a Petőfi-körrel méginkább a hisztérikus ellenség-képet erősítette. gy vélte, hogy "a Petőfi-körben és körülötte kezdett egy második politikai centrum kialakulni, amely szemben állott az ország igazi politikai központjával". E megjegyzésére aztán többen, így Hegedüs András is, egyetértőleg reagáltak. A június 30-i határozatot még Nyers Rezső is helyeselte, a határozatot követő, az írók elleni adminisztratív intézkedéseket azonban elítélte. (Mint ismeretes, Tardost és Déryt kizárták a pártból.). Egyfajta áttételes bírálatot fogalmazott meg Suhajda József is, aki szerint a határozatban az egész értelmiséget egy zsákba gyömöszölték "az ellenséges elemekkel vagy ezekkel a túlzó demagóg elemekkel, amely ellen a leghatározottabban tiltakoznak". Fennáll a veszélye annak, hogy a munkásság az értelmiség ellen forduljon. Kádár János szintén utalt a Pe-

33 Szabad Nép, 1956. július 19. "... nem lehet szó nélkül elmenni amellett, hogy a DISZ-ben egyesek akarva-akaratlanul abba az irányba viszik, legalábbis vitték a munkát, hogy a DISZ harca eltávolodjon a párt harcától, s egyes elvtársaknál polgári harcról demokráta illúziók elemei jelentkeztek. A DISZ Intéző Bizottságának egységesnek kell lennie és egységesen, töretlenül kell állnia a párt és a párt vezetésének oldalán."

34 P1 Archivum. 276. f. 52/35. ó. e.

tőfi-kör kóros torzulására, de megpróbált egy-két okra is rávilágítani. Igaz, ez a kérdés szubjektív leszűkítését jelentette. Gy vélte, a torzulásokban nagy szerepet játszott "olyan típus káros fellépése, amelyet személyileg Farkas Mihály testesített meg a legjobban. Súlyos számlája volt a régi hiba miatt, arról nem adott számot, nem vonták felelősségre és a régit egy új, másoldalú hibával igyekezett valahogy ledolgozni. Később azután, mikor megint változott a helyzet, akkor megint álláspontot változtatott. Szakali József pedig igyekezett védeni a DISZ vezetését, hangsúlyozva, hogy a Petőfi-körnek voltak credményei, de elismerte Gerő megjegyzésének jogosságát arról, hogy a DISZ kiengedte kezéből a kör irányítását. Ugyanakkor a DISZ IB határozatának megfelelően kinyilvánította, hogy a testület nem szállt szembe a párt KV politikájával. Sőt a DISZ KV és IB "hűségesen és keményen áll a párt KV mellett és keményen és hűségesen fog állni a jövőben is."

A pártvezetés a Petőfi-körről készült DISZ-jelentést is úgy értékelte, mint ami arra utal, "hogy a DISZ vezetésében is vannak problémák a határozat értelmezése körül", ezért a KV-Titkárságának és az IB-nek közös ülésen kell megtárgyalnia ügyüket, a további feladatokat.³⁵ A beszélgetésre, amely a DISZ összes felvetését, javaslatát is érintette, Rákosi leváltása után, 1956. július 31-én került sor.³⁶ Hiába volt azonban a DISZ IB hűségnyilatkozata, az összejövetelre készülő Gerő kézírásos megjegyzései arra utalnak, hogy Gerő most sem vesztett legendás bizalmatlanságából. Kérdései, "Miért becsülik le a Pártot? Miért nem egységes a DISZ Intéző Bizottsága?", mindenesetre erre utalnak.

A megbeszélés után készült összefoglaló is tükrözte ezt a bizalmatlanságot, még ha el is fogadták, hogy az "Intéző Bizottságon belül az eszmei-politikai egység megvan".³⁷

A júniusi sajlóvitán történekről nem jelent meg valódi értékelés, így a közvélemény meglehetősen keveset tudott meg róla. Erről a pártvezetés igen eredményesen gondoskodott. Mint azt Kukucska János, a KV egyik munkatársa, Rákosinak készített feljegyzésében írja, a jegyzőkönyvet bizonyos körben terjesz-

35 PI Archívum. 276. f. 66/37., 61/81. ó. e. -- Az említett jelentés mellett a DISZ Budapesti Bizottságán készült egy átfogó, a Petőfi-kör korábbi tevékenységét is elemző írás, amit a DISZ IB július 6-i ülésén tudomásul vett, azzal, hogy a DISZ KV tájékoztatására kell felhasználni. (PI Archívum. 287. f. 1080. ó. e. Tájékoztató a DISZ Petőfi-kör munkájáról. I. még: A DISZ és a KISZ...)

36 Az MDP részéről Gerő Ernő, Kádár János, Egri Gyula, Kovács István, Köböl József és Balogh István, a DISZ IB-től Szakali József, Molnár János, Gosztonyi János, Hollós Ervin, Turgonyi Júlia, Somogyi Sándor, Nagy Tibor, Perjési László, Pécsi János, Kelen Béla, Kovács Antal és Csátár Imre vett részt. PI Archívum. 287. f. 1054. ó. e.

37 PI Archívum. 276. f. 1956. augusztus 15.

teni kívánták, "ezért Hollós Ervinnel konzultálva" azonnal intézkedett". gy véltc. "feltétlenül biztosítani kell, hogy a jegyzőkönyv, a párt vezetőit kivéve, ne kerülhessen mások kezébe". Nógrádi kézírásos betoldása csak erősítette az elővigyázatosságot: "Arról is gondoskodni kellene, hogy avatatlanok ne hirdethessenek meg új vitát a Petőfi-kör nevében."³⁸ A Politikai Bizottság 1956. július 5-i szóbeli tájékoztatóján, amely a június 30-i KV-ülésen eldöntöttek végrehajtásáról és a politikai helyzetről szólt, Rákosi és Ács Lajos hozzászólása is ezt az "eredményes" adminisztratív intézkedéssort támasztotta alá.³⁹ Persze a kapott hírek és rémhírek csak fokozták a vezetés félelmét, kezdve azzal, hogy állítólag egyes csoportok tüntetésre készültek, s ez csak a vita késői befejezése miatt maradt el.

A pártfunkcionáriusok csoportjai -- főleg az üzemekben -- szintén elégedetlenkedtek, igaz, főként az információhiány miatt. Általában ők is csak a KV-nak a Petőfi-kört elítélő határozatát ismerték, s ennek alapján kellett a rémhíreket is felhozó munkásoknak választ adni kérdéseikre. Ugyanakkor voltak vállalati titkárok, akik megfogalmazták, hogy "az előző évek néhány súlyos hibája azt eredményezte, hogy az emberek egyre inkább gondolkodni kezdenek cselekmények felett és világosan akarnak látni minden kérdésben. A pártban fegyelemnek kell lenni, vasfegyelemnek, de vaskfegyelmet nem lehet követelni..."⁴⁰

Tény, az értelmiség széles köre és még az apparátus egy része sem értett egyet teljesen Rákosiék kemény visszaütésével, s ennek sokan hangot is adtak. Amikor a DISZ KV tagjait Hollós Ervin tájékoztatta az MDP KV és a DISZ IB elítélő határozatáról, többen is hangsúlyozták: "Tardost helytelen volt kizárni a pártból, esetleg Déryt még megértik".

Benjámín László költőnek az MDP KV-hoz írott tiltakozó levele az adott viszonyok között feltétlenül bátor tettnek tekinthető. Benjámín visszautasította a Déryt és Tardost ért rágalmakat, s tagadta, hogy párt- vagy államellenes nézeteket hangoztattak volna a Petőfi-körben. Felhívta a figyelmet arra, hogy ha nézeteiket helytelenítik, vitatkozzanak velük, de ne rágalmazzák őket. "Kérem a Központi Vezetőségnek a magyar néphez és lenini eszméhez hű tagjait: a magyar nép és történelem előtti felelősségük tudatában, leplezzék le és utasítsák el azokat az egyre inkább szaporodó mesterkedéseket, amelyek a burzsoá restauráció veszélyének ürügyén a sztálinizmust akarják restaurálni."⁴¹

38 PI Archívum. 276. f. 61/801. ó. e. 1956. július 2. -- Kukucska egy konkrét ügy hallatán intézkedett. A Fővárosi Vasút Baross pályaudvari és a Főtaxi pártszervezetét felhívták a "Szárnyaskerek" szerkesztőségéből, s közölték, megküldik a sajtóvita jegyzőkönyvét azzal, hogy foglaljanak mellette állást. Hasonló esetet több más üzemből is jeleztek.

39 PI Archívum. 276. f. 53/294. ó. e. -- Az ülésről nincs bővebb írásos anyag, csupán Ács megjegyzése: "Megfelelő intézkedésekkel biztosítani kell, hogy a Petőfi-köri vita pártellenes légköre ne terjedjen tovább az értelmiség újabb köréire, de elsősorban a munkásosztály soraira."

40 PI Archívum. 276. f. 61/821. ó. e. 1956. július 12. Tájékoztató feljegyzés a dolgozók véleményéről a pozsoni esemény és a Petőfi-körben lezajlott vitával kapcsolatban.

41 PI Archívum. 276. f. 61/808. ó. e. 1956. július 4.

Természetesen a pártvezetésnek más információi is voltak az értelmiség hangulatáról, bár ezek "csomagolva" jutottak el a felső vezetéshez. A jelzések szerint ugyanis "egyes helyeken tapasztalható az egyet nem értés a Központi Vezetőség határozatával", holott ennél jóval többről volt szó. Azt azonban Bacsó Péter, dramaturg-rendező véleményére hivatkozva kénytelenek voltak elismerni, hogy "a művészek általában nem értnek egyet a Központi Vezetőség határozatával". A Rádiónál többen egy tendenciát láttak a dokumentumban, "amely a véleménynyilvánítást vissza akarja szorítani". Igen sok helyen fogalmazták meg értelmiségi pártalapszervezeti gyűléseken, hogy a határozat a XX. kongresszus előtti helyzetet állítja vissza. Olyan javaslat is elhangzott a taggyűlésen, igaz csak egy ilyen hír futott be a pártközpontba, hogy "a taggyűlés fejezze ki bizalmatlanságát a Központi Vezetőség iránt".⁵⁵ Természetesen a munkásság intő szavát is igyekezett megszólaltatni a propagandagépezet. A fő célpont, a "revizionizmus" egyik fészke, az Irodalmi Újság lett, amely július elején több levelet kapott a Petőfi-körben elhangzott pártellenes kijelentések miatt. Hogy mennyire tükröztek e tiltakozások önálló munkásvéleményt, s hogy milyen hírforrásokra támaszkodva háborodtak fel, adalékként álljon itt a Központi Szerszámgépgyár három dolgozója tiltakozó táviratának valódi háttere. Sipos Gyula, az Irodalmi Újság munkatársa nézett utána az ügynek. Az üzemben kiderült, az aláírók nem voltak ott a vitán, "nem is beszéltek olyan emberrel, aki ott lett volna". A vállalat agit.prop.-titkára informálta őket, aki a csúcstítkárral együtt csak torz hírek alapján tudott a vitáról. Jellemző módon a csúcstítkár Tardost összekeverte Darvassal. Számára a következő volt fontos, s ez jelzi milyen könnyen lehetett a munkáskáder funkcionáriusokat manipulálni: "A munkások között gyorsan elterjednek az ilyen viták, meg cikkek hírei. És ha mi nem mutatunk gyorsan erőt, nem szállunk szembe mindjárt erélyesen, akkor elkezdnek hangoskodni." Mint a példa is mutatja, "a munkások számmottevő" része csak a KV-határozatból értesült a Petőfi-kör vitáiról, s azt sem értette meg teljes egészében.⁵⁶

Idővel a sajtó is kételkedőbbé kezdett válni. Bár véleményét nem mondhatta ki a legrevizionistábbnak ítélt Irodalmi Újság sem, felhangjai, kétértelmű megfogalmazásai sokat sejtettek.⁵⁷ Az Irodalmi Újság 1956. július 14-i alapvetően "hithű" vezércikke⁵⁸ ugyan csak általában szólt a vitákról, s az írók feladatát elemezte, eközben azonban kételkedő kérdések sorát tette fel: "De vajon elmondtuk-e már

55 PI Archívum. 276. f. 61/821. 6. e.

56 Uo.

57 A július 8-án megjelenő Művelt Népnek "Az egészséges viták védelmében" c. cikke meglehetősen egyértelműen állt ki amellett, hogy a sajtóvitán kialakult hangulat szükségessé tette a beavatkozást, amely hozzásegít a viták előreviteléhez. Az Irodalmi Újság július 7-i "A Központi Vezetőség határozata után" c. írása ennél ellentmondásosabban fogalmaz. Helyesli ugyan a határozatot, de fellép a dogmatizmus ellen is, s a dokumentum azon részeit emeli ki, amelyek a demokratikus előrehaladást hangsúlyozzák. Ez pedig nyilvánvalóan nem a központi vezetőségi határozattal azonos tartalmu.

58 Még nagyobb felelősséggel! (Írta: Földes János)

mindazt, ami esztendőök során összegyülemlett bennünk. Mindazt, amiről nem mertünk, vagy nem tudtunk beszélni? Mindazt, amit joggal várt és vár tőlünk pártunk és népünk? Eleget tettünk-e már a dogmatizmus és a személyi kultusz megsemmisítése ránk háruló feladatainak? Eléggé segítettük-e népünk tiltakozó harcát az adminisztratív módszerek ellen? Bizalmat erősítően feleltünk-e népünk jelzéseire? ... Ki-ki tartson önvizsgálatot, hogy törleszthesse tartozását." Ugyanebben a számban Sipos Gyula "Tolnai túllicitálás" című cikke viszont egyértelműen jelzi a lap álláspontját, azt kell mondanunk -- sajnos -- egyedülállóan a magyar sajtóban. A Tolnai Napló július 6-i számában "a fiatal magyar munkás--paraszt értelmiség nevében" jelent meg aláírás nélkül egy, a június 30-i KV-határozatot kommentáló íromány. Az útszéli hangú, túlhajszott támadást indító cikkecske lényegében az egész íróársadalmat a "déri tiborokat és tardos tiborokat" rágalmazta meg, vonta kétségbe tehetségüket és írói munkásságukat. A túllicitálás, a rágalmazás ellen lépett fel keményen cikkében Sipos Gyula -- kikerülve, hogy akár negatívan, akár pozitívan értékelje a párthatározatot. Hangsúlyozta, hogy a párthatározat Déryre és Tardosra vonatkozó megállapításaiból "sem következtetheti senki, hogy most már ők nem értékei többé irodalmunknak".

Miközben a hatalom különböző szintjein folytak az események, a Petőfi-kör vezetősége nyilatkozatot készített az MDP illetékeseinek ösztönzésére, amelyben a KV június 30-i határozatára kellett reagálnia. Az "illetékes", Egri Gyula 3--4-szer átdolgoztatta a dokumentumot, ekkor sem látta azonban alkalmasnak a sajtóban való megjelentetésre. Ugyanis egyik változatba sem voltak hajlandók beleírni, hogy egyetértenek a KV határozatával. A dokumentum valójában formális hűségnyilatkozat volt a marxizmus--leninizmus eszméi mellett, amelynek fricska-jellege érezhető volt a mégoly alacsonyán képzett apparátcsikok számára is.⁴⁶ Az írás a Petőfi-kör erényeit emelte ki elsősorban: "Vitéink legfőbb irányának tekintjük, hogy ezek szerény erőinkhez mértén hozzájárultak ahhoz, hogy a fiatal budapesti értelmiség számottevő részében fokozódott az ideológiai kérdések iránti érdeklődés és megnőtt a szocialista eszmékbe vetett hit." A vitákon megjelenő disszonáns "burzsoá" hangokat főleg a sajtóvitán vélték észrevehetőnek, s ezt is "elenyésző és szánalmas töredéknek", melynek nincs köze a Petőfi-kör céljaihoz. A jövőt illetően pedig ígéretet tettek a marxista--leninista színvonal, a szakmai elmélyültség emelésére, de "megőrizve az eddigieknek szenvedélyes hangját". Ennek érdekében szándékoztak a "közeljövőben" megrendezni pl. "A XX. kongresszus és a magyar nevelésiügy kérdései" című tanácskozást, amit más szakmai jellegű összejövetelek követtek volna. Látható tehát, a kör ve-

46 PI Archívum. 276. f. 61/817. ó. c. A DISZ Petőfi-köre vezetőségének határozata.; Uo. 287. f. 1065. ó. c. 1956. július 9.--július 7-i dátummal ugyanazt a határozatot közli Hegedüs B. András: "Jöjjön el a te országod" (szerkesztette: Margócsy István.) Szabad Tér Kiadó. 1988. 307--312. o.

zetősége a munka azonnali folytatásáról nem mondott le, s a dokumentumból már egy készülő program körvonala is kirajzolódott.

A pártvezetés azonban hallatlan bizalmatlansággal viseltetett a kör vezetősége, főleg a Nagy Imrének elkötelezett Tánczos Gábor iránt. A határozathoz illesztett feljegyzés is erre utal, hiszen Egri Gyula úgy látta, hogy feltétlenül beszélni kell "a kör vezetőségében dolgozó kommunistákkal", és szükséges, hogy a "kör éléről Tánczos elvtársat mielőbb eltávolítsuk".⁶⁰ Gönyei Antal, a DISZ budapesti bizottságának egyik titkára feljegyzésében úgy vélte, hogy e levél alapján bizonyítéka van egy szervezett frakció létezésére, "s lehetséges, hogy intézkedésre van szükség". Mit is tart hát bizonyítéknak a frakció létezésére? "Már az is annak a jele", hogy az orvosegyetemi pártaktíván egy kivétellel mindenki "a legélesebben a Petőfi-kör szellemében foglalt állást, s "úgy látszott a pártbizottság titkárát is sikerült meggyőzni". Ami viszont Gönyei szemében már a nyílt frakciót idézte, a következő volt: "Az elvtársak között elterjedt a hír arról, hogy megpróbálták titeket [a kör vezetőségét] önbírálatra bírni. [Mint fentebb jeleztük, ez igaz volt.] Mindenki nagyon büszke rátok, hogy nem tettétek meg. Az a vélemény, hogy azt még a Petőfi-kör feladása esetén sem szabad... Különben hangulatilag semmi meghátrálás nincs, figyeljétek a beérkező belépési nyilatkozatokat, a honvédorvosok nagy része is velünk van."

Lényegében a frakciós szándékot próbálta bizonygatni a PB számára készült Petőfi-köri összefoglaló is,⁶¹ amely szerint "a Petőfi-kör egyes vezetői, elsősorban Tánczos Gábor elvtárs, igyekeznek olyan körülményeket teremteni, amely megzavarja a viták helyes légkörét. Tánczos Gábor elvtárs ... kapcsolatban áll pártellenes frakciós csoportokkal. Ezt sürgősen kivizsgáljuk és intézkedünk."

A DISZ IB már említett július 21-i ülésének határozata csak összefoglalta a párt- és a DISZ-vezetés igényét Tánczos eltávolítására, amennyiben úgy határozott, hogy "Tánczos Gábort a Petőfi-kör vezetőségében viselt funkciójából a legrovidebb időn belül le kell váltani. Javasolni kell pártszervezetének, hogy ügyét tárgyalja meg, és zárja ki a pártból." Azt hihetnők, az ügy ezzel lezárult, s Tánczos leváltása befejezett tény, hiszen a július 31-i MDP--DISZ-megbeszélésről készült összefoglalóban már nem esik szó róla. Ezért is meglepő, hogy a viták megújultával, szeptember közepén, Tánczos áll a kör élén. Valószínű, hogy a kör "altatásával" Tánczos személye is kikerült a politikai vezetés látószögéből, majd pedig a júliusi részleges vezetőváltás a korábbinál elnézőbb politikai magatartást hozott magával. Mindebben az "alulról jövő nyomás", az MDP mindinkább defenzív helyzetbe szorulása is igen komoly tényező volt. Olyannyira, hogy Gö-

60 PI Archívum. 276. f. 61/813. ó. e. Kálmán Éva levele Tánczos Gábornak 1956. július 4. (másolat) és Gönyei Antal feljegyzése Kovács Istvánnak.

61 PI Archívum. 276. f. 66/37. ó. e. 1956. július 6.

nyei Antal egyik augusztus végi feljegyzése már Tánczos újbóli titkársága mellett állt ki. Az MDP KV július 18--21-i ülése után a Petőfi-körben is bizakodóbbá vált a hangulat a munka folytatását illetően. Elkészült a kör programvázlata, mely egyértelműen a KV-ülés döntéseinek⁶² alapján állt. A program lényegében a DISZ IB által már júniusban elfogadott elképzelések alapján állt, elvi szempontból pedig többé-kevésbé eleget tett a pártvezetés elvárásainak.

A kör július 26-i határozata értelmében a részletes program kidolgozására 4 bizottságot hoztak létre (társadalomtudományi, természettudományi, irodalomművészeti, közgazdasági-műszaki), Pataki Ferenc, Hardy Gyula, Diószegi András és Fekete Ferenc vezetésével. A bizottságoknak feladatuk tűzték ki az egyes viták előkészítését is. Ezenkívül havonta egyszer szabad klubestet, képzőművészeti kiállításokat, fiatal értelmiségi lap indítását, ún. Petőfi-köri füzeteket, s különböző baráti találkozókat is terveztek. Külön hangsúlyt helyeztek a szakmai érdekvédelemre. Októberre vagy november elejére kívántak közgyűlést összehívni, amire a felügyelő cenzor -- valószínűleg Hollós Ervin -- "Nem kell" felirattal reagált ugyanúgy, mint az alakuló ifjúsági körök szervezésére.

A Petőfi-kör programját augusztus 5-ig kívánták tisztázni a DISZ vezetőivel, s erre sor is került. Augusztus 20-ig pedig nyilvánosságra kívánták hozni a programot, amit Hollós elképzelhetetlennek tartott. Igaza is lett, bár azt nem tudni, hogy hatalmi szó vagy csak technikai okok folytán. Az előző mindenestre valószínűbbnek látszik. A kör -- legalábbis a vezetősége -- "nem halt meg". Tehát a szakmában elterjedt nézet, hogy a Belügyminisztérium betiltotta a kör működését, így nem állja meg a helyét. Valószínűbbnek látszik, hogy megmaradtak a viták ideiglenes elhalasztásánál, azzal az időhúzó szándékkal, hogy ezalatt sikerül átalakítani, ismét engedelmes báránnyá tenni a kör vezetőségét. Erről szóló határozatot nehéz lenne találni -- valószínűbb, hogy személyes, vagy telefonon leadott "ajánlásról volt szó". Így hát a kör vezetősége működött, s építette a szeptemberben aztán rövid időre újrainduló jövőjét.

62 PI Archívum. 287. f. 1065. ó. e. 1956. július 27. A DISZ Petőfi kör július 26-án tartott vezetőségi ülésének határozatai.